

HAMBERGER JUDIT

A cseh kormány bukásáról

MKI-TANULMÁNYOK

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Magyar Külügyi Intézet

Felelős szerkesztő és tördelő:

Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: +36 1 279-5700

Fax: +36 1 279-5701

E-mail: titkarsag@hii.hu

www.kulugyiintezet.hu

www.hii.hu

© Hamberger Judit, 2009

© Magyar Külügyi Intézet, 2009

ISSN 2060-5013

2009. március 24-én este a kétkamarás cseh parlament képviselőháza megszavazta a Topolánek-kormány ellen benyújtott ellenzéki bizalmatlansági indítványt. Ezzel a jobboldali vezetés, amely 2007 januárjában, hét havi meddő próbálkozás után kapta meg a bizalmat, megbukott. A helyzet nemcsak Csehországra és annak gazdaságára, hanem az Európai Unió irányítására nézve is veszélyes, mert az EU-elnökség élén éppen a megbuktatott cseh kabinet áll. A kétszáz tagú képviselőházban százegy honatya mondott nemet a kormányra és eddigi tevékenységére, akik között a koalíció két korábban dezertált, és két jelenlegi képviselője (a “rebellisek”) is szerepelt.

A BUKÁS OKAI

1. A cseh képviselőházi erőviszonyok

Az erőviszonyok szoros egyensúlya több mint egy évtizede nehezíti a cseh kormányok működését. A legutóbbi, azaz a 2006-os választások eredményeként száz mandátum jutott a jobboldalnak, és ugyanennyi a baloldalnak. Emiatt Mirek Topolánek középjobboldali kormányát és annak programját két olyan ellenzéki képviselő segítségével fogadták el, akik hajlandók voltak a szociáldemokratáktól átszavazni a kormánykoalícióra. A százas koalíció lényegében kisebbségi kormányzást jelentett, és állandó veszélyeket hordozott magában. A folyamatos patthelyzet nehezen volt kezelhető. Már az indulásnál két ellenzéki képviselő jóindulatára volt utalva, és az arány időközben még romlott is: a koalíció néhány, a kormány tevékenységével elégedetlen képviselője “függetlenként” vesz részt a képviselőház munkájában. Már heten vannak, és őket is meg kell nyerni, amikor szavazásra kerül sor. A cseh kabinet mindezidáig ebben a bizonytalan helyzetben lavírozott: a március 24-én lezajlottal együtt összesen öt bizalmi szavazást ért meg. Az első négyet sikeresen túlélte, de az utolsónál elvérzett. Az ellenzéki baloldal (a szociáldemokraták/ČSSD és a kommunisták/KSČM) által benyújtott bizalmatlansági indítványnak a kormánykoalíción belül is akadtak támogatói: a Polgári Demokrata Párt (ODS) két “rebellis” képviselője és a Zöldek Pártját már korábban elhagyó, függetlenné vált két képviselő.¹

2. A kormány hibái és korrupciós botrányai

Az alapvető reformokhoz a képviselőházban tehát nem volt meg a biztos támogatás. A kormány a mindenáron való fennmaradás oltárán feláldozta a bíróság és az ügyészség függetlenségét. Ugyanezért a kormányfő elnézte néhány koalíciós politikusnak – például a kereszténydemokraták (KDU-ČSL) vezetőjének, Jiří Čuneknek – a korrupciót és az elvi-politikai hibákat. (A korrupció a csehek szemében kevésbé bocsánatos bűn, mint pl. a magyarokéban.)

¹ E koalíciós képviselők: Olga Zubová, Věra Jakubková, Vlastimil Tlustý, Jan Schwippel.

A kormány bukását végül egy olyan korrupciós botrány okozta, amely a képviselőházi többséget biztosító, volt szociáldemokrata átszavazó, Petr Wolf körül alakult ki. Azzal vádolták meg, hogy sokmillió koronás állami dotációval visszaélt. A súlyos korrupció gyanújába keveredett képviselőt megvédendő, az emiatti botrány kirobbanását megakadályozni kívánó miniszterelnök közvetve nyomást gyakorolt az ügyet felfedő médiára: Topolánek barátja és munkatársa, Marek Dalík kísérletet tett egy újságíró (Dalibor Bártek) befolyásolására és a cseh állami televízióban a Petr Wolf korrupciós ügyéről szóló riport leállítására.

3. A személyes és politikai bosszú motívumai

A cseh kormány bukásának okai közül nem zárható ki a politikai riválisok személyes bosszúja sem. A megbuktatás óta Topolánek többször meg is nevezte őket.² Március 25-én este a cseh televízióban határozottan kijelentette, hogy a kormány bukását a következő politikusok okozták: Václav Klaus köztársasági elnök, Vladimír Tlustý rebellis ODS-képviselő és Pavel Bém, Prága kormánypárti főpolgármestere, aki ugyancsak képviselőházi tag. Ezt később mindhárman cáfolták, és a felelősségét kizárólag Topolánek miniszterelnökre hárították. A bukás okát az ő politikusi és politikai hibáival, gyávaságával és azzal magyarázták, hogy 2006 végén nem volt hajlandó a Václav Klaus államfő és a szociáldemokraták által elvárt nagykoalícióra, ragaszkodott az átszavazó szociáldemokrata képviselők bizonytalan támogatására épülő jobbközép kormányzati többséghez. Topolánek szerint a bosszúálló politikusok által létrehozott "koalíció" (amelybe beletartozik a két baloldali párt vezetője, Vojtěch Filip kommunista párti és Jiří Paroubek szociáldemokrata párti elnök is) erős.

Mindegyiküknek megvan a kormány megbuktatásához fűződő érdeke. Vlastimil Tlustý és Pavel Bém az ODS irányításában és a párt irányvonalának meghatározásában (különösen az EU-hoz fűződő viszonyt illetően) régóta rivalizál a kormányfővel. Bém – a köztársasági elnök híveként – egyértelműen elutasítja a Lisszaboni Szerződés elfogadását (amelynek utolsó fázisa a szenátusra vár), és nem nézi jó szemmel, hogy a kormányfőnek és csapatának sikerei is vannak az EU irányításában.³

A két baloldali párt vezetője ellenzi a kormány jobboldali reformjait és a válsággal szembeni intézkedéseinek egy részét. Az sem tetszik nekik, hogy a 2008 őszen megrendezett szenátusi és regionális önkormányzati választások eredményét nem kamatoztathatják azonnal. Ezeken ugyanis a ČSSD nagy arányban győzött az ODS fölött. Ez a helyzet a szociáldemokratákat, különösen pedig a párt rendkívül erős hatalomvággyal megáldott vezetőjét, Jiří Paroubeket arra ösztökéli, hogy a lehető leggyorsabban, minden eszközt és alkalmat kihasználva siettesse a választásokat, és így a hatalomcsere. Ráadásul, a cseh választók a Topolánek-kormányt az EU-elnökség talpraesett irányításában tanúsított sikerei miatt egyre inkább elfogadják, így újra növekszik a kormányfő

2 Vratislav Maňák: „Topolánek: Za pádem vlády stál Klaus, Tlustý a Bém”. ČT24, <http://www.ct24.cz/domaci/49648-topolaneck-za-padem-vlady-stal-klaus-tlusty-a-bem/printversion/>, 2009. március 25.

3 Josef Kopecký: „Jaká bude vláda a kdy volby”. iDNES.cz - MF DNES, 2009. március 26.

és a polgári demokraták népszerűsége, ami a korábbi szociáldemokrata és kommunista sikereket veszélyezteti.

Václav Klaus államfőnek több oka is van arra, hogy a jelenlegi vezetés bukását szorgalmazza. A legközismertebb az uniós politikára vonatkozik. A kormány ez idáig mindent megtett azért, hogy se belföldön, se külföldön ne érvényesülhessen a köztársasági elnök EU-ellenessége, ami többek közt abban is megmutatkozott, hogy visszautasította a Lisszaboni Szerződés ratifikálását. Az államfő felrója Topoláneknak, hogy az Európai Unióban elfogadott politikus: már 2008 novemberében azt vetette a szemére, hogy “túl-ságosan összelepedett” a brüsszeli bürokráciával, és hogy inkább az “europolitikusok” soraiban vannak barátai, mintsem a hazai polgárok között.⁴

Mint az ebből is kitűnik, Klaus nem sajnálja a kormány bukását, nem tartja katasztrófának azt. Mirek Topolánek ellen tanúsított elutasító magatartásának másik fő oka, hogy úgy érzi, a miniszterelnök “ellopta” tőle a Polgári Demokrata Pártot, amelyet 1991-ben ő hozott létre, többször vitt győzelemre, így sajátjának tekintette. Többször kinyilvánította, hogy nem sokra becsüli Topolánek szellemi képességeit és politikai teljesítményét. Az ODS 2002-től, Topolánek vezetése alatt, jelentősen megváltozott. A pártban többen lettek azok, akik nem osztják az elnök EU-ellenes nézeteit, mint az ő oldalán állók. Az ODS így inkább EU-párti mint EU-ellenes jobboldali párttá alakult. Emiatt – éppen a Lisszaboni Szerződés ratifikálása kapcsán – a közelmúltban pártszakadás következett be, amelynek eredményeként Klaus hívei kiváltak, és új euroszeptikus párt megalapozásával próbálkoznak. Topolánek nagy elánnal és egyre sikeresebben vezette az EU-elnökséget, a Lisszaboni Szerződés ratifikálását már majdnem keresztülverekedte a cseh parlament két házában. Egyszóval, olyan politikát folytat, ami ellentétes Klaus elképzeléseivel és érdekeivel. Ideje volt tehát annak, hogy ezt a lendületet a köztársasági elnök megtörje.⁵

4. Egyéb okok és érdekek

A baloldal a kormány nagy volumenű privatizációs terveit (a cseh állami légitársaság, a ČSA magánosítását) és tender-kiírásait (pl. környezeti károk szanálására) is meg akarja akadályozni. Arra törekszik, hogy a lehető leggyorsabban baloldali kormány alakuljon, amely mindent másképp oldana meg. A baloldali kormányzás lehetőségének Csehországban van egy speciális jellemzője: a szociáldemokrata ČSSD – különösen a jelenlegi pártelnök hajlandósága miatt – koalíciót hozhat létre az eddig karanténba zárt bolsevik típusú kommunista párttal, a KSČM-mel. A karantén feloldása a 2006-os választások óta – problémás lehetőségként – napirenden van a cseh parlamentben és közéletben. Most az is előfordulhat, hogy a ČSSD koalíciós partnerként vagy háttértámogatás révén bevonja őket a kormányzati hatalomba.

4 Interjú a miniszterelnökkel. Viliam Buchert: „Klaus mě chce léta odstranit a já se bojím, že vznikne chaos, říká Topolánek”. *MFD*, http://zpravy.idnes.cz/tiskni.asp?r=domaci&c=A090327_105313_domaci_ton, 2009. március 27.

5 Václav Dolejší: „V hlavní roli Klaus. Co udělá?”. *iDNES.cz - MF DNES*, <http://mfdnes.newtonit.cz/tisk.asp?cache=813361>, 2009. március 26.

A kormány megbuktatásának egyéb okai közé tartoznak a jobb- és baloldal közötti elvi és gyakorlati ellentétek néhány olyan kulcsfontosságú ügyben, amelyek nemcsak a cseh belpolitikát, hanem az egész EU-t, a NATO-t, az Egyesült Államokat és Oroszországot is illetik. Ilyen a Lisszaboni Szerződés ratifikálásának sorsdöntő kérdése (erről tárgyal a cseh szenátus), amely most hajszálon függ. Ide sorolható az amerikai rakétavédelmi rendszer csehországi elemének, a radarnak a telepítése (amelyről jelenleg is folynak a tárgyalások), valamint a soros cseh EU-elnökség is. Mindezek a kezdeményezések most nemcsak hogy megkérdőjeleződnek, hanem kudarcba is fulladhatnak.

Amikor Topolánek a kormány megbuktatása után nyilatkozott a köztelevízióknak, nemcsak azokat nevezte meg, akik véleménye szerint azt okozták, hanem azokat is, akik szerint annak örülhetnek: a bukást “kétségtelenül ünnepezték az orosz követségen [Moszkva érdeke], a prágai várban [Klaus köztársasági elnök] és a prágai főpolgármesteri hivatalban [Pavel Bém főpolgármester] is.”⁶

Moszkva a cseh kormány bukását több olyan ügy miatt is ünnepelheti, amelyekben orosz érdek is felfedezhető. Annak a vezetésnek a kudarcáról van szó, amely az orosz akarattal szemben kívánta telepíttetni Csehországban az amerikai radarállomást. Ennek sikertelensége most már biztosra vehető. Erről megnyugvással nyilatkoztak nemcsak a cseh baloldal vezetői, hanem orosz politikusok is. De Moszkva érdekelt lehet azért is, mert az EU-t most először irányítja olyan kis ország, amely még nem is olyan régen az orosz-szovjet érdekek vazallusa volt. A dominancia beidegződései az orosz diplomácia részéről többször is megnyilvánultak már, amióta Csehország az EU soros elnöke.

A Topolánek-kormány privatizációs szándékai között volt a cseh légitársaság, a ČSA privatizációja. A meghirdetett verseny négy pályázójának egyike az orosz Aeroflot. A kabinet lemondatása miatt a privatizációt elhalasztják, így van esélye annak, hogy később a baloldali kormány döntsön, ami ugyancsak kedvező helyzetbe hozhatja az orosz versenyzőt.

Oroszországnak érdeke fűződik ahhoz is, hogy az eddigieknél is jobban meggyengítse a cseh EU-elnökséget és annak tárgyalási pozícióját, különösen azok után, hogy az Európai Unió pár nappal ezelőtt egyezményt kötött Ukrajnával a gázvezeték-ellenőrzésről: Oroszország nélkül, annak tiltakozása ellenére.⁷

Orosz érdek is lehet az EU minden kudarcra, egységesülésének minden sikertelen kísérlete. Mivel a cseh kormány bukása az egységesülést erősítő Lisszaboni Szerződés elfogadásának esélyeit is csökkenti, ez is megfelel az Uniót minél gyengébbnek és széthúzóbbnak látni kívánó érdekeknek.

Az Európai Unió és Oroszország közötti csúcstalálkozón, amely az orosz Távols-Keleten, Habarovszkban lesz 2009. május 21–22-én, Václav Klaus köztársasági elnök fogja vezetni az EU delegációját. Témája az energetika, a kölcsönös kereskedelem és a partnerség ügye lesz, amely az orosz–grúz háború idején megszakadt. Az orosz szívhez és lélekhez közelebb áll Klaus, mint Topolánek. Ennek – nem közismert – oka a cseh államfő “szlavofil” hajlama (különösen, ha a szerbekről vagy az oroszokról van szó; a lengyelekre például

6 Maňák: „Topolánek: Za pádem...”

7 (šv, mem): „Ukrajina a EU se o kontrole dohodly bez Ruska”. *Právo*, <http://pravo.newtonit.cz/tisk.asp?cache=415015>, 2009. március 25.

ez már nem érvényes).⁸ Klaus miniszterelnökként és köztársasági elnökként is többször keltette az “oroszpártiság” benyomását. EU-ellenességével pedig kifejezetten annak az orosz politikának a kedvére tesz, amelynek erős törekvése az EU megosztása, egységének lehetetlenné tétele. Az orosz politikusok nyilván sokkal szívesebben látják az EU és Csehország élén ezt a “kezelhető” ruszofilt, mint az engedetlen, s ráadásul határozottan atlantista jobboldali politikusokat, akiket Topolánek vezet. Klaus Oroszországhoz való viszonya, és a nemzetközi szintéren megtett egyes orosz lépésekre vonatkozó értékelése gyakran különbözik a cseh kormányétól. A tavaly augusztusi kaukázusi konfliktus idején Grúziát tartotta bűnösnek, Moszkvát védelmébe vette, míg az EU és a cseh diplomácia ennek az ellentétéről nyilatkozott.⁹

A BUKÁS KÖVETKEZMÉNYEI

1. Kulcspozícióban a köztársasági elnök

A kormány lemondása után a helyzet kulcsa a köztársasági elnök, Václav Klaus kezébe került. A cseh elnöki pozíció általában gyenge, de válságok idején, különösen a kormány nélküli állapotban, az alkotmány megerősíti azt. Ennek értelmében az államfő arra kéri a kabinetet, hogy lássa el teendőit az új kormány megalakításáig, amelyre három kísérlet lehetséges: az első kettőt a köztársasági elnök teszi lehetővé, a harmadikat pedig – az előzők sikertelensége esetén – a képviselőház elnöke (aki az ellenzéki szociáldemokratákhoz tartozik).

Az első kormányalakítási megbízást a legnagyobb parlamenti párt vezetőjének, a lemondott kabinet fejének, Mirek Topoláneknek kellene megkapnia. (Klaus két dolgot nem szeretne: ezt megadni, és hagyni, hogy a jelenlegi kormány vigye végig az EU-elnökséget.) Ha viszont a második legnagyobb párt vezetőjét, a ČSSD elnökét, Jiří Paroubeket bízza meg a kormányalakítással, akkor a már leírt helyzetet kockáztatja: kisebbségi szociáldemokrata kormány alakul, amely a kommunisták háttértámogatásával működik, vagy olyan baloldali kormánykoalíció, amely legális hatalomhoz juttatja a bolsevik célokat kitűző kommunistákat.

Klaus, szövegíróje által, március 25-én üzent, hogy a köztársasági elnök a szokásos eljárást fogja követni. Az államfő üzenete azt is tartalmazta, hogy a rotációs EU-elnökség bevezetése óta már más országokban is buktak meg kormányok az Unió irányítása közben, mégsem dőlt össze a világ; ráadásul az elnökség a kormány és a kormányzás stabilitásával csak kevésbé függ össze.¹⁰

8 Klaus régóta vádolják azzal is, hogy kapcsolatban áll orosz milliárdosokkal (pl. a Lukoil vezetőjével, Vagit Y. Alekperovval, aki könyvének orosz nyelvű megjelenését finanszírozta. Klaus egy ízben kijelentette azt is, hogy Oroszország nem jelent veszélyt. Ez utóbbit azonban az EU potentátjai közül többen is kinyilvánították már.

9 „Klaus povede českou delegaci na summitu EU-Rusko, Obamu uvítá naopak Topolánek”. ČT24, <http://www.ct24.cz/domaci/49875-klaus-povede-ceskou-delegaci-na-summitu-eu-rusko-obamu-uvita-naopak-topolanek/printversion/>, 2009. március 27.

10 „Co udělá prezident? Ptejte se online jeho tajemníka”. *Aktuálně.cz*. 2009. március 25.

A köztársasági elnök már ismertette az új kormányalakításhoz szükséges három feltételét: az egyik az új kabinet gyors létrejötte, a másik a cseh EU-elnökség problémáktól mentes teljesítéséhez szükséges biztos mandátum, a harmadik az új kormányt támogató százegy képviselő aláírása, amit az államfőnek előzetesen kézhez kell kapnia. Bármelyik nagy párt alakítja is meg a kormányt, a parlamenti többséget többé nem alapozhatja át-szavazókra, renegátokra, a kormányt ideiglenesen, alkalmanként támogatókra. Ez utóbbi 2006-ban nem követelte meg Topolánek kormányfőtől. Az elnök harmadik kívánsága majdnem olyan nehezen teljesíthető, mint a mesebeli királyé. Ahhoz, hogy százegy képviselő támogassa a kormányt (akár jobb-, akár baloldali), vagy nagykoalícióra (ODS + ČSSD) van szükség, vagy arra, hogy a kommunistákat is bevonják a kormányalakítás folyamatába (ebben az esetben a két baloldali párt koalíciót kötne a jobboldali kereszténydemokratákkal (ČSSD + KSČM + KDU-ČSL). Erre még nem volt precedens.

Nem kizárt tehát, hogy a köztársasági elnök így akarja biztosítani magának a kormány és a parlament "irányítását" mindaddig, amíg a választások elkövetkeznek. Így ő lehet az "ideiglenes miniszterelnök" arra az időszakra, amíg Csehország az EU élén áll, hogy ő határozhassa meg, milyen az ország külpolitikai iránya.

Nagy kérdés, hogy Václav Klaus hogyan fog viselkedni: államférfihoz méltóan-e, akit az európai és regionális szempontok vezérelnek, vagy pedig enged a pártos hazai érdekeknek és követeléseknek, valamint saját ellenszenvének? Mi lesz számára fontosabb: az EU-elnökség stabilitása, vagy hogy megleckéztesse Topolánekot, bosszút álljon rajta és a kormányt jelenleg irányító politikusokon, akikkel – kölcsönösen – régóta mély személyes és politikai ellentétei vannak?

2. Aggodalom az Európai Unióban

A bizalom nélküli kormányzati helyzet Václav Klaus köztársasági elnököt az eddigieknél nagyobb hatalommal ruházta fel, ami túlnyúlik az ország határain, és eléri az EU irányítását is. Ez a tény Brüsszelnek nem tetszik, s aggodalommal tekintenek arra, ami Csehországban történik. Azt is megfogalmazták, hogy a cseh kormány lemondása európai problémává vált. Mindez nagyon árt az ország és a politikai vezetők jó hírének, és veszélybe sodorja az EU további működését. Amiatt is aggódnak, hogy a cseh elnökség a továbbiakban gyenge, formális lesz, az EU politikai vezetésének súlya máshová kerül, kicsúszik a csehek kezéből. Többen hivatkoztak korábbi azon félelmekre, hogy az ország nem lesz képes az elnökség ellátására. A franciák már korábban is azt hangoztatták, hogy az Uniót, amely a világ legnagyobb gazdasági és kereskedelmi blokkja, nem vezetheti egy rosszul felkészült, kis ország, különösen akkor nem, amikor az egész EU-t a gazdasági válság is sújtja. Beigazolódni látszik, amit Sarkozy elnök régóta hangsúlyoz, hogy az új tagállamok gyengék, nem képesek irányítani az Európai Uniót.

A cseh kormány lemondása által az egész Unió kárt szenved, és súlyos veszély fenyegeti a Lisszaboni Szerződés további sorsát is, hiszen azt a cseh képviselőház már elfogadta ugyan, de a szenátus még nem, Klaus pedig egyenesen elutasította. Mivel Klaushoz került a hatalom súlypontja, tőle is függ a Szerződés és így az EU további sorsa. Ezért az

Unió vezető politikusai is kifejezték aggodalmaikat: a Lisszaboni Szerződés sötét jövőjét sejtik, pedig az arra hivatott, hogy egyszerűsítse az EU működését. Írország mellett ugyanis Csehország az, amely nem fogadta még azt el, s a kormány leváltása miatt a szenátus hajlandósága erre még inkább gyengülni fog.

Az Unió aggodalmait a 2009. március 27–29-én Hluboká nad Vltavouban megrendezett külügyminiszeri találkozón néhány jelenlévő enyhíteni próbálta, és támogatásukról biztosította a jelenlegi cseh EU-elnökséget. Schwarzenberg cseh külügyminiszter, a rendezvény irányítója ezt örömteli és “figyelemre méltó európai szolidaritásnak” nevezte. Franco Frattini olasz külügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy az Európai Unió számára katasztrófa lenne, ha gyenge elnökséggel kellene folytatnia a munkát, ezért a cseh elnökséget mindnyájuknak támogatniuk kell, egészen június végéig. Hangsúlyozta, hogy a jelenlegi elnökségre még több, nagyon fontos csúcstalálkozó levezénylése vár, pl. az EU–USA csúcstalálkozó is, így erre a támogatásra nagy szükség van. Az egyik osztrák résztvevő, Benita Ferrero-Waldner egyáltalán nem tart attól, hogy az Unió hangja és ereje meggyengülne a világban. Biztosra veszi, hogy ez a kormány viszi végig az elnökség teendőit. Sőt, az euroskeptikus Klaus elnök befolyásának növekedésétől sem tart. Bizonyosságát a cseh alkotmányos procedúra betartásának szükségességével indokolta.¹¹

Az EU-elnökség jövőjéről, és arról, hogy a bizalom nélküli kormányzás megnehezíti-e annak munkáját, Topolánek kormányfő egy interjúban¹² azt vallotta, hogy a bizalmatlansági szavazás egyik célja éppen ez volt. Ez a helyzet bonyolultabbá teheti (gyengítheti) tárgyalási pozíciójukat és erejüket, mert az EU-ban a kompromisszumokról nagyon keményen tárgyalnak, egyezkednek egymással a partnerek. De bízik saját igazgatási apparátusukban, amely olyannyira felkészült, hogy képes a feladatot elvégezni a politikusok nélkül is. Tény azonban, hogy kormányának lemondatása nagyon megnehezíti az EU-elnökség dolgát, amely tovább működik, de politikailag nagyon meggyengülve. Ez akkor nyilvánul meg igazán, amikor az Uniót kívüli európai és világpolitikusokkal tárgyalnak az EU nevében (így pl. a londoni G20-csúcs idején). Úgy véli, e “tapasztalat” miatt az EU nagyjai és régi tagállamai nem fogják elhinni, hogy a kicsi és közepes új tagállamok képesek lesznek irányítani az Unió folyamatait. Ez a bizalmatlanság velük szemben hosszabb ideig eltart majd.

3. A gazdasági válság kezelése

A kormány lemondatása miatt a gazdasági válság kezelése is bonyolultabbá válik, mert az elkészített válságkezelő programot nehezebb lesz érvényesíteni. A befektetők Csehországot könnyebben azonosítják a súlyos válságban lévő országokkal (pl. Magyarország, Lettország, Izland) – pedig a kormány nagyon szerette volna ezt elkerülni –, és általában azt várják, hogy az eset negatívan fog hatni a cseh gazdaságra is.

11 „Frattini: Bylo by katastrofou pokračovat se slabým předsednictvím”. *CT24*, <http://www.ct24.cz/domaci/49854-frattini-bylo-by-katastrofou-pokracovat-se-slabym-predsednictvim/printversion/>, 2009. március 27.

12 (ada, nig): „Topolánek: ODS nepřipustí, aby vládu sestavoval někdo jiný než já”. *Právo*, <http://pravo.newtonit.cz/tisk.asp?cache=878837>, 2009. március 25.

A kormányt megbuktató szociáldemokraták a gazdaság recessziójának kezelésére az eddigittől eltérő programot kívánnak érvényesíteni, amihez sikerük után azonnal hozzá is kezdenének. A megkezdett privatizációt leállítanák, és tizenöt olyan intézkedést vezetnének be, amelyek a kereslet élénkítését a szociális támogatásokon keresztül szolgálnák. A cégek és a magas fizetéssel rendelkezők jövedelemadóit felemelnék, az orvosi illetéket felszámolnák. De ezt a programot többen bírálják, és – nem először – Magyarország mérhetetlen problémáinak példájával érvelnek.

A kormány egyes minisztereit a lemondás ténye sem gátolja abban, hogy az előkészített reformlépéseket megpróbálják keresztülvinni. Ilyen a szociális és munkaügyi miniszter, Petr Nečas (ODS), aki alapvető változtatásokat akar bevezetni a nyugdíjak és a családpolitika területén. A munka törvénykönyvét is módosítani kívánja. A nyugdíj-reform első szakasza jövő év januárjától indul, a többi fokozatosan vezeti be.

HOGYAN TOVÁBB?

Csehországban súlyos patthelyzet alakult ki. Az alkotmány nem jelöl ki időbeli korlátot a kormányalakítási megbízás és annak teljesítése szempontjából az elnök számára, ezért a megoldások egyike lehet, hogy a megbukott kormány mindaddig ellátja a teendőket, amíg a cseh EU-elnökség tart, azaz 2009. június 30-ig. Ebben az áldatlan helyzetben – legalábbis az EU-elnökségre való tekintettel – ez lenne a leghelyesebb megoldás. Ám ez attól a Václav Klaustól nehezen várható el, aki több évtizede jelentős energiát fordít az EU bírálataira és elutasítására. Nehezen képzelhető el (bár teljesen nem zárható ki), hogy az EU irányításának szempontjait figyelembe veszi majd, amikor e néhez helyzetben dönt.

Klaus elnöktől eltérően, a parlamenti pártok – köztük a leváltás fő kezdeményezője, a szociáldemokrata párt – nem utasítják el annak lehetőségét, hogy a Topolánek-kormány működjön az EU-elnökség végéig. Várható tehát, hogy a lemondásban levő, ügyvivő kormány “szolgálati ideje” el fog húzódni. A parlamenti pártok mindegyike a lehető legkorábbi időpontban megtartandó előrehozott választást szeretne, s ebben a pártvezetők nagyjából már meg is egyeztek: a 2010 júniusában esedékes dátum helyett 2009 szeptemberében vagy októberében kerül rá sor. Ehhez viszont előbb el kell fogadniuk a parlament feloszlatairól és az előrehozott választásról szóló alkotmányos törvényt. A képviselőházi erőviszonyok azonban áttekinthetetlenek, és nem lehet megjósolni, hogy a szükséges szavazás hogy dől majd el.

Klaus átmeneti, hivatalnok-kormányt is kialakíthat, de ennek nem nagy a valószínűsége. A következő képviselőházi választásokig ugyanis a legerősebb parlamenti párt az ODS, amelynek elnöke a miniszterelnök Topolánek, s ők visszautasítják a hivatalnok-kormány felállításának lehetőségét. Az ellenzék (a ČSSD és a KSČM), valamint a koalíciós kereszténydemokraták (KDU-ČSL) ezt nem tartják kizártnak, de olyan bonyolult politikai tárgyalásokat, egyezkedéseket igényel, amelyek – a belső viszályokat ismerve – kudarcba fulladhatnak.

A szociáldemokraták elnöke, minden jel szerint, nem számított arra, hogy lemondási kezdeményezésük sikeres lesz. Meglepődött, sőt meg is ijedt attól a felelősségtől, ami

ezután rájuk hárulhat. Övéké a felelősség azért, mert a legrosszabbkor mondatták le a kormányt, és azért, mert ez azt is jelentheti, hogy az EU-elnökség félidejében nekik kell átvenniük az ország irányítását. Most következnek ugyanis az elnökségi félév legnehezebb tárgyalási fordulói.

Nem véletlen, hogy Paroubek pártelnök, a kormány megbuktatása ellenére, azt nyilatkozta, meggyőződése, hogy Mirek Topolánek kormánya a lemondás folyamatában is képes befejezni a cseh elnökséget. A ČSSD tehát kész tolerálni a lemondott kabinetet, egészen az EU-elnökség befejezéséig. De politikai feltételei vannak (pl. hogy a kormány már ne foglalkozzon az ún. reformtörvényekkel, ne privatizáljon, a szociáldemokratáknak nem tetsző miniszterek távozzanak), amelyek az idő előrehaladtával egyre növekednek. Ezek többségét Topolánek kormányfő nem lesz hajlandó teljesíteni.

Ha a szociáldemokrata elnök úgy gondolja, hogy a Topolánek-kormány végigviszi az EU-elnökséget, az előrehozott választásokat pedig őszre írják ki, akkor felmerül, hogy mi volt az értelme az egész "lemondatási cirkusznak", hiszen a két választás között csupán néhány hónapnyi különbség van?

A fent leírtak alapján, a cseh elnökséggel szemben bizalmatlan vélemények a kormány lemondatása után kialakult helyzetben igazoltnak tekinthetők. A lemondatásban sikeres szereplők ugyanis a cseh politikai elit szűklátókörűségét és kellő felelősségérzetének hiányát bizonyították.

2009. március 29.

A SZERZŐ

Hamberger Judit (1955)

Szlovákia, Lengyelország és Bulgária szakértője, a politikatudományok doktora (1996). 1984 és 1988 között a Magyar Tudományos Akadémia Közép- és Kelet-Európai Kutatások Központjában dolgozott, majd az Akadémiai Kiadó szerkesztője lett. 1992 óta a Teleki László Intézet, illetve 2007-től a Magyar Külügyi Intézet kutatója. Fő kutatási témája a visegrádi országok politikája és együttműködése.

Fontosabb publikációi:

- Hamberger Judit: *A csehországi elnökválasztásról*, <http://www.hia.hu/MKI-tanulmányok/T-2008-10-cseh.pdf>.
- Hamberger Judit: *A szlovákok története*, http://www.btk.elte.hu/slav/szlavtsz/slav_civil/szlovak-tortenelem.htm.
- Hamberger Judit: *Szlovákokról és csehekről magyar szemmel. Tanulmányok, elemzések*. Bratislava: Kalligram, 2000.
- Hamberger Judit: *Csehszlovákia szétválása. Egy föderációs kísérlet kudarca*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1997.
- Hamberger Judit: „A magyar kisebbség jogi-politikai helyzete Szlovákiában 1989 novemberétől”. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században* (szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla és Szarka László). Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 340–345. o.
- Hamberger Judit: „»Nem lehet mindent pénzre átszámolni« – Csehország útja az Európai Unióba”. In: *A Huszonötök Európai* (szerk. Kiss J. László). Budapest: Osiris, 2005. 619–660. o.
- Hamberger Judit: „Nem alternatíva, hanem szükségszerűség – a szlovákok kacskaringós útja az Európai Unióba”. In: *A Huszonötök Európai* (szerk. Kiss J. László). Budapest: Osiris, 2005. 826–854. o.
- Hamberger Judit: „Národ, stát a národnost v pojetí Rádl a jeho maďarských současníků”. In: *Emanuel Rádl – vědec a filosof; Scientist and Philosopher*. Praha: OIKOYMENH, 2004. 597–621.
- Hamberger Judit: „A rendszerváltás és az állam felbomlása Csehszlovákiában (1990–1992)”. In: *Proletárdiktatúrákból a polgári demokráciákba (1989–1992)* (szerk. Glatz Ferenc). Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 2004. 81–95. o.
- Hamberger Judit: „Kiscsehek és nagy-csehek otthon és a külpolitikában”. In: *Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában* (szerk. Kiss J. László). Budapest: Teleki László Alapítvány, 2003. 125–157. o.
- Hamberger Judit: „A szlovák és a cseh külpolitika Jugoszlávia NATO-bombázása idején”. In: *Politikatudományi válaszok a XXI. század kihívásaira. VII. Politológus vándorgyűlés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2001. 60–67. o.